

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Антония Велкова-Гайдаржиева,
член на Научното жури по процедурата за официална защита на дисертационен труд за
придобиване на научната степен „Доктор на науките”
(област на ВО 2. хуманитарни науки: професионално направление 2.1. – филология),
Катедра по литература на ЮЗУ „Н. Рилски”

Данни за докторантурата.

Предложеният дисертационен труд на тема „Жените писателки в българската литература през първата половина на ХХ век: идеологии на публичността и стратегии на писането” на доц. д-р Албена Кирилова Вачева е обсъден и приет от Катедрен съвет при Катедрата по литература на ЮЗУ „Н. Рилски”. От присъствалите 11 членове в разширения състав на Катедрения съвет всички единодушно гласуват за насрочването на защита за придобиване на научната степен „Доктор на науките”.

При реализирането на дисертацията няма допуснати нарушения. Трудът е цялостен, представителен, литературноисторически и концептуално задълбочен.

Данни за дисертанта.

Доц. д-р Албена Вачева е доказал се през последните две десетилетия литературен историк, културен изследовател, художественокритически анализатор в широк национален мащаб. Автор е на десетки студии, статии, рецензии, публикувани в престижни научни издания и сборници у нас и в чужбина. Неслучайно след придобиване на научното звание „доцент” на нейни публикации се позовават родни и чужди изследвачи. Албена Вачева е откривател на редица интригуващи литературноисторически сюжети и скрити в „архива” артефакти. Вече повече от десетилетие тя е инициатор, съставител и редактор на поредица от литературно-художествени сборници, публикувани в електронно издателство „LiterNet”, както и зам.-главен редактор на списанието с международен авторитет в областта на литературознанието и хуманитаристиката „LiterNet”. През последните няколко години доц. Вачева съсредоточава изследователските си усилия към реконструкция, систематизация и интерпретация на литературата, създавана от жени в периода от началото до средата на 20. век., а също към феминистката проблематика като част от развоя на националната култура между двете световни войни.

Данни за дисертацията.

Работата на доц. д-р Албена Вачева можем да четем като своеобразен литературноисторически, културносоциологически, философско-психологически разказ за българската литература, писана от жени в период от около половин столетие. Казвам разказ, тъй като тук научноизследователското и сюжетиращо-повествователното начало взаимно се допълват. Съсредоточена около идеологиите и стратегиите, очертаващи „женското писане”, дисертацията навлиза в редица дискуссионни зони на българското духовно-обществено пространство и на литературното поле в частност. Оттук обяснимо е защо авторката ползва различни „интердисциплинарни” оптики при анализа и интерпретацията на културните събития и художествените факти.

Композицията на дисертацията е организирана около няколко концептуално-методологически и идейно-тематични ядра. Стремяща се да изгради типологическите модели на създаване, битуване и рецепция на женската литература, авторката ползва богат изследователски инструментариум. Нейната цел е разнообразните женски почерци от епохата на модерността да станат професионално разпознаваеми и оценени по достойнство.

Тръгвайки от мястото на женската литература в полето на модерната историография и литературноисторическа методология през социално-комуникативните форми на организиране на жените писателки и поетологичните особености на техните художествени светове, дисертацията стига до съвременните тематизации и проблематизации в женската белетристика. Така Албена Вачева успява да обхване внушителен корпус от художествени, литературноисторически, културноидеологически текстове, да ги въвлече в диалогични или полемични отношения, да ги систематизира с оглед на поставената задача – да се очертаят етапите и „перипетиите“ около еманципацията и естетическото утвърждаване на „женската“ литература.

Научни приноси.

Първият и най-важен проблем, който поставя изследването, е да се изяснят причините, поради които една „богата на теми, идеи, сюжети и стилистични похвати литература, писана от жени“ остава „в сянката на литературния канон“. Съвсем резонно дисертацията дискутира така стратегическите за литературното поле, особено от неговия междувоенен период, теми за високата и масовата литература, за естетическите критерии на оценка и йерархизация на художествените факти, за мястото на женското творчество в културната публичност и пр. Неслучайно доц. Вачева завръща към едни от първите професионални проблематизации на разбирането за литературен канон у нас през 20-те години на 20. в. Авторката привлича, естествено, станалата канонична статия на проф. М. Арнаудов „Канонът на българската литература“ („Пролом“, 1922), пропускайки репликиращата я, но не по-малко важна статия на В. Пундев със същото заглавие („Слово“, 1923). (В тази връзка буквално в скоби ми се ще да вметна, че при издаване на изследването в книжно тяло би било добре в още по-голяма степен изложението да се съсредоточи около иницираните дебати за канона през 20-те години, за неговото изграждане в резултат на съвместните усилия на литературната история и критика, изобщо за органическата връзка между литературноисторическия разказ и „жанра на списъците“. За да стане още по-ясно защо въпреки популярността на творбите, писани от жени, все пак повечето от тях остават отвъд престижните полета на канона.)

Работата реконструира в детайли картината около присъствието на жените писателки в литературния процес, изобщо *различността* на проблемно-тематичните им и образно-емоционални търсения. Един от важните акценти на дисертационния труд е върху парадоксалната, но показателна социокултурна ситуация – оставането на един „впечатляващ по своите обеми и тиражи набор от художествени текстове“ извън високите етажи на националния литературен канон. Изтъкнатите предпоставки са от твърде разнообразно естество – различните рецептивни нагласи и нива на култивиран естетически вкус, различният публичен образ на жените писателки и тяхната литературна продукция, различните критико-оценъчни йерархии и т.н.

Осъзнавайки сложността на явлението, противоречивото, но все пак безспорно конституиране на феминистичния дискурс, част от който е „женската“ художественост, А. Вачева проследява преплитането на кодове от различни редове. Съвсем целенасочено тя разгръща взаимозависимостите между художествено и социално, частно и публично, „конвенционално“ и „неортодоксално“ и др.

Генералният извод на авторката е, че макар и да остава в периферните зони на канона, формиращата се през 20-те и 30-те години на 20. в. литература с феминистична насоченост, художествено пълноценно се вписва в развоя на българската поезия и проза. Отстояването на нов социокултурен статут от страна на жените писателки е знаково за времето. А. Вачева акуратно възстановява процесите, свързани с търсенето и конструирането на собствена, женска художествена традиция в границите на вече

съществуващата модерна българска литература. Визираните в самото начало два металитературни сюжета – за възможността да се създаде самостоен феминистичен канон от произведения на женска тематика и за възможността женската литература да се впише равноценно в „екстатично мъжкия канон” са изследователски продуктивни. В изложението около тях се повдигат по-скоро въпроси, отколкото се дават отговори, тъй като и досега те будят сериозни усъмнявания.

Проследявайки литературноисторическите проекти и методологически принципи, следвани от Мих. Арnaudов, Малчо Николов, Г. Константинов, изследователката с основание стига до обобщението, че за времето на ранната българска модерност историята на женската литература се оказва невъзможна. Редом с трудовете на горепосочените автори А. Вачева е щудирала и първите по-сериозни портретиращи скици и прегледи на литературата, писана от жени – на Петър Горянски, Соня Вичева, Кръстина Гичева-Михалчева. Най-общо те очертават типологичните характеристики на тази литература, в някаква степен я подреждат и професионално лансират. Така или иначе и те не успяват да изпълнят определени канон-моделиращи функции. С право Вачева настоява, че „вероятно решаващо се оказва влиянието на идейно-естетическия фактор, който така или иначе е извеждан на преден план като определящ методологическата основа на съществуващите литературни истории”.

Дисертантката изтъква и неподготвеността на критиката ни да подхожда с адекватен оценъчен и интерпретаторски инструментариум към въпросната „друга” литература. Но трябва задължително да се имат предвид прецизните и тълкувателски перспективни текстове на критици като В. Пундев, Вл. Василев, Ив. Мешеков от визирания период. Това са текстове, които създават смислоторческите образи на някои от жените писателки и които остават матрични и до днес. Портретиращата студия-рецензия на Ив. Мешеков „Греховната и свята песен на Багряна” например е от първите цялостни текстове, които нареждат още в синхронията на времето Багряна сред големите класици, канонизират поетическия ѝ свят. Разбираемо е, че това няма как да се случи и с останалите жени писателки. Самият ранг на Багряна е *друг*.

Във втора глава на изследването „Женската литература – полета и рецепции” присъствието на жените писателки в културното пространство е разиграно през призмата на издателските политики, рекламата, обърнатата към женската аудитория периодика, организирани от жените салони, клубове, граждански акции и пр. Увлечателно е „разказана” дейността на Клуба на българските писателки като важен етап от еманципацията на жената творец. Направен е един различен социокултурен срез на литературното поле с неговите главни субекти, овластени мъжки фигури, лобита, протекции и т.н. Интригуваща в тази посока е частта „Салонът на литературата: съблазняването на публиката”. *Салонът* е така да се каже модерната женска институция, която автономизира и легитимира писателския труд на жената.

След като е очертала историографско-методологическите и общодуховни контексти на вписване на женската литература в националната култура, А. Вачева ще типологизира и „различието на поетическите гласове” в трета глава на дисертацията. В самото ѝ начало авторката маркира характерологично общото в иначе индивидуалните женски вселени: „Личното и преживяното, емоцията и образът, душевното и чувственото – това са основните черти на поезията, създавана от жени”.

В тази глава А. Вачева се проявява като компетентен литературен анализатор и интерпретатор. Тя откроява важните акценти в почерците на българските поетеси, онези техни емоционално-образни и поетологични особености, които заявяват „женския глас като елемент на модерната култура”. Въпреки охранителните политики, които канонът отстоява, дисертантката убеждава, че женската поезия от междувоенния период е изключително оригинална и с високи художествени достойнства.

Не по-малко задълбочена е четвърта глава „Идеологиите на пола и женското разказване на историята”. В нея са проследени най-вече произведения с историческа насоченост, за да се види как жените писателки проектират полово-родовото върху широкото платно на националноисторическото. Важна тук е и естетическата възискателност, наложила отгласване от пропагандния характер на историческата проза, помествана в женските вестници и съсредоточаване към произведения с философско-исторически рефлексии и модерни интерпретации на проблема за мястото на жената в обществото. Впечатлява анализът на романа на Яна Язова „Александър Македонски”. Едно повествование, в което, според сполучливите наблюдения на изследвачката, „Клио и Психея си дават среща, за да се представи една проекция на модерното усещане за свобода в идеалите на античната епоха”.

И последната глава на дисертацията „Белегистиката: идеологии на днешното” ни превежда през женските превъплъщения в пространствата на града, през колизиите в модернизиращото се общество, през драматичните отстоявания на женските позиции в един предимно мъжки властови свят. Тази част ни среща с различните хипостазии на женското, които А. Вачева вижда в следните „конфигурации”: домакинята, майката, любовницата, студентката, актрисата, слугинята и др. В тази част доминира анализът на стратегиите, на „политиките” на женското писане за сметка на художествено-естетическата оценка.

Заключение.

Изследването на доц. д-р А. Вачева е пръв цялостен и убедителен опит да се проблематизират „феминистичните отсъствия” от националния литературен канон, да се систематизират фактите, да се очертае в неговите впечатляващи мащаби явлението женска литература. Прегледът на четиринадесетте авторки с десетките техни книги и творби, организирани около няколко концептуални изследователски ядра, задава една непозната картина за активното присъствие на жените в целокупния литературен процес. Тематичното, жанрово и стилово разнообразие, което те внасят в българската художественост, е незаменим културен капитал, убеждава дисертантката. Освен всичко друго трудът възкресява забравени страници от „архива” на националната литература, въвлича в културен оборот имена и заглавия, останали в перифериите или в „чекмеджетата” на литературната история и на националната памет.

Залагайки на алтернативните полета на канона, авторката уплътнява и обогатява литературноисторическия корпус от имена, заглавия, тенденции. „Жените писателки в българската литература през първата половина на XX век: идеологии на публичността и стратегии на писането” е едновременно аналитично задълбочена и популяризаторска в най-добрия смисъл работа, „повествуваща” за еманципаторските битки, които женската литература води в конкретната литературноисторическа ситуация на нейното случване, за да се впише по достойнство в панорамата на националната литературна традиция.

Считам, че дисертационният труд на доц. д-р Албена Кирилова Вачева е приносен с избраната и професионално защитена научна проблематика, с концептуалните и аналитичните си решения. Убедено предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на доц. д-р Албена Кирилова Вачева научната степен „Доктор на науките”.

20 юни 2013 г.

Проф. д-р Антония Велкова-Гайдаржиева